

รูปแบบการพัฒนาเยาวชนคุณธรรม
ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย
ด้วยกระบวนการสร้างจริยธรรมแบบ Active Learning

Developing a Comprehensive Model
for Fostering Ethical Values
in Secondary Schooling through Active Learning

ผศ.ดร.บารมี อริยะเลิศเมตตา (Bamee Ariyalermetta, Asst. Prof., Ph.D.)

ภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
Department of Philosophy and Religion, Faculty of Humanities, Kasetsart University
Email: bamee.a@ku.th

รศ.ดร.วิไลพร สุจริตธรรมกุล (Wilaiporn Sucharitthammakul, Assoc. Prof., Ph.D.)

ภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
Department of Philosophy and Religion, Faculty of Humanities, Kasetsart University
Email: wilaiporn.su@ku.th

ดร.ประภากร พันส์ดิษฐ์ (Dr. Prapakorn Bhanussadit)

ศูนย์พุทธศาสตร์ศึกษา DCI
DCI Center for Buddhist Studies
Email: ferna_bhanussa@hotmail.com

ดร.นาตยา แก้วใส (Dr. Nataya Kaewsai)

นักวิจัยอิสระ
Independent Researcher
Email: ksntya@yahoo.com

อัชฌา หลิวเจริญ (Acha Liwcharoen)

หลักสูตรวิเคราะห์ผู้เรียนและออกแบบการจัดการเรียนรู้รายบุคคล
Individualized Learning Plan
Email: acha072@gmail.com

ตอบรับบทความ (Received) : 30 ตุลาคม 2568

รับบทความตีพิมพ์ (Accepted) : 6 กรกฎาคม 2569

เผยแพร่ออนไลน์ (Available Online) : 29 กรกฎาคม 2569

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) สร้างรูปแบบการพัฒนาเยาวชนคุณธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนปลายด้วยกระบวนการสร้างจริยธรรมแบบ Active Learning และ 2) ประเมินความเหมาะสมของรูปแบบการพัฒนาเยาวชนคุณธรรมฯ ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน (mixed-methods) คือ การวิจัยเชิงคุณภาพและการวิจัยเชิงปริมาณ กลุ่มตัวอย่างเป็นผู้เกี่ยวข้องเกี่ยวกับการสอนด้านจริยธรรมในสถานศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย จากโรงเรียนมัธยมศึกษาทั่วประเทศ 30 แห่ง จำนวน 43 คน ได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นแบบประเมินความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับความเหมาะสมของรูปแบบการพัฒนาเยาวชนคุณธรรมฯ ซึ่งผ่านการวิเคราะห์และสังเคราะห์เป็นแบบฟอร์มโดยผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 คน การดำเนินการวิจัยมี 3 ระยะ คือ 1) ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทำการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล 2) สร้างรูปแบบการพัฒนาเยาวชนคุณธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ด้วยกระบวนการสร้างจริยธรรมแบบ Active Learning และ 3) ประเมินความเหมาะสมของรูปแบบ

ผลการวิจัยพบว่า 1) รูปแบบการพัฒนาเยาวชนคุณธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนปลายด้วยกระบวนการสร้างจริยธรรมแบบ Active Learning ที่ได้ ประกอบด้วย 4 กระบวนการ คือ (1) กระบวนการจัดตั้งคณะทำงาน (2) กระบวนการจัดทำโครงการพัฒนาเยาวชนคุณธรรม (3) กระบวนการพัฒนาเยาวชนคุณธรรม และ (4) กระบวนการประเมินผลโครงการพัฒนาเยาวชนคุณธรรม 2) ผลการประเมินความคิดเห็นเกี่ยวกับความเหมาะสมของรูปแบบพัฒนาเยาวชนคุณธรรมฯ พบว่า ในภาพรวมมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.60) จึงสรุปได้ว่า รูปแบบการพัฒนาเยาวชนคุณธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนปลายด้วยกระบวนการสร้างจริยธรรมแบบ Active Learning ที่คณะผู้วิจัยสร้างขึ้นมีความเหมาะสม สามารถนำไปใช้ในการพัฒนาเยาวชนคุณธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนปลายได้ จะเห็นได้ว่ากระบวนการพัฒนาเยาวชนคุณธรรมที่ได้สังเคราะห์ขึ้นนี้มีความสมบูรณ์ในตน เป็นระบบที่มีพลวัต สามารถขับเคลื่อนไปได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน ทั้งยังมีความยืดหยุ่นต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมยุคใหม่ มิได้ตกอยู่ภายใต้กรอบเดิมที่ตายตัว เปิดพื้นที่ให้การพัฒนาเยาวชนเป็นไปอย่างมีชีวิตและความหมาย นำไปสู่การสร้างเยาวชนคุณธรรมทั้งองอาจทั้งในด้านความคิด จิตใจ และพฤติกรรม อันเป็นรากฐานของสังคมที่ดีงามในระยะยาว

คำสำคัญ : รูปแบบ การพัฒนาเยาวชน คุณธรรม จริยธรรม มัธยมศึกษาตอนปลาย
Active Learning

Abstract

This study aimed to: 1) develop a comprehensive model for fostering ethical values in upper secondary education through an Active Learning approach; and 2) evaluate the appropriateness of the proposed model. This study adopted a mixed-methods research design, integrating both qualitative and quantitative approaches. The sample consisted of 43 participants involved in ethics education at the upper secondary level, drawn from 30 secondary schools nationwide, selected through purposive sampling. The research instrument was an expert evaluation form assessing the appropriateness of the proposed ethical instructional model, which was developed through analysis and synthesis by three experts. The research was conducted in three phases: 1) reviewing relevant documents and studies, followed by data analysis and synthesis; 2) constructing the comprehensive model for fostering ethical values in secondary schooling through an Active Learning-based ethical formation process; and 3) evaluating the appropriateness of the model.

The findings revealed that: 1) the developed model for fostering ethical values in upper secondary schooling consists of four interrelated processes: (1) establishing a working committee, (2) designing ethical development projects, (3) implementing moral youth development activities, and (4) evaluating ethical development outcomes. 2) The overall appropriateness of the model was rated at the highest level ($M = 4.60$), indicating that the model is highly suitable for application in upper secondary education. The results further demonstrate that the synthesized model exhibits internal coherence and systematic integration, functioning as a dynamic and adaptable framework capable of continuous and sustainable implementation. The model is responsive to contemporary social changes and moves beyond rigid instructional frameworks by emphasizing experiential and reflective Active Learning processes. Ultimately, the model contributes to fostering moral youths who demonstrate growth in ethical awareness, reflective thinking, and ethical behavior, thereby supporting the development of a value-based and sustainable society in the long term.

Keywords: Model, Moral Youth Development, Ethical Values, Upper Secondary Education, Active Learning

1. บทนำ

การจัดการศึกษาให้กับเยาวชนทั้งในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานและระดับอุดมศึกษา สิ่งที่จะต้องคำนึงถึงนอกเหนือไปจากการให้ทักษะและความรู้ทางด้านวิชาการเพื่อการประกอบอาชีพแล้ว ยังต้องให้ความสำคัญกับการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่ดี เพื่อพัฒนาเยาวชนให้เป็นบัณฑิตที่มีคุณภาพ และสามารถเติบโตเป็นพลเมืองที่มีความรับผิดชอบต่อสังคมและประเทศชาติในอนาคต¹ อย่างไรก็ตาม ในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ภาคการศึกษาได้รับผลกระทบอย่างรุนแรงมากที่สุดครั้งหนึ่งในประวัติศาสตร์ ส่งผลให้เกิดปัญหาการเรียนรู้ถดถอย (learning loss) จากการปรับเปลี่ยนรูปแบบการจัดการเรียนการสอนเป็นแบบออนไลน์ (online learning) ซึ่งทำให้ผลการเรียนรู้ของนักเรียนไม่บรรลุตามเป้าประสงค์ของผลสัมฤทธิ์ตามหลักสูตร² ผลการสำรวจพบว่า การเรียนรู้ของเด็กปฐมวัยในด้านวิชาการ และความจำเพื่อการใช้งาน ลดลงเหลือเพียงร้อยละ 0.86 และ 2.2 ตามลำดับ จากการเรียนรู้ร้อยละ 100 เมื่อเทียบกับการเรียนที่โรงเรียนตามปกติ³ เมื่อสถานการณ์โควิด-19 คลี่คลายลง สถานศึกษาต่าง ๆ จึงต้องเร่งฟื้นฟูผลสัมฤทธิ์ทางวิชาการของนักเรียนและนักศึกษาให้กลับสู่ระดับปกติ ควบคู่ไปกับการพัฒนาทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 ท่ามกลางบริบทของสังคมที่เทคโนโลยีและสื่อดิจิทัลมีการพัฒนาอย่างก้าวกระโดด ทำให้หลายแห่งมองข้ามหรือลดความสำคัญกับการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมและการพัฒนาคุณภาพชีวิตของเยาวชน ส่งผลให้ประสิทธิภาพในการสร้าง “คนคุณภาพ” ลดลงและก่อให้เกิดภาวะเยาวชนขาดคุณภาพในการใช้ชีวิตในสังคม ทั้งในด้านการดูแลตนเองและการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น

¹ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, แผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐาน (พ.ศ. 2566–2570) ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2565), 19-20, <http://www.secondarytak.go.th/wp-content/uploads/2022/12/แผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐาน-2566-2570-ของ-สพฐ.pdf>; กระทรวงศึกษาธิการ, แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560–2579 (กรุงเทพมหานคร: บริษัท พริกหวานกราฟฟิค จำกัด, 2560), 9; Thomas Lickona, *Educating for Character: How Our Schools Can Teach Respect and Responsibility* (New York: Bantam Books, 1991), 16-21.

² Fernando M. Reimers และ Andreas Schleicher, *Schooling Disrupted, Schooling Rethought: How the COVID-19 Pandemic is Changing Education* (Paris: OECD Publishing, 2020), 10.

³ ตรีนุช ไพชยนต์วิจิตร และ สรลัษณา ธิติสุวรรณ, “ผลกระทบการแพร่ระบาดของโควิด-19 ต่อการศึกษา,” *คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง*, เมษายน 2565, <http://www.eco.ru.ac.th/images/document/article/TreeNut/publish02-02.pdf>.

ปัญหาคุณภาพชีวิตของเยาวชนที่ทวีความรุนแรงขึ้นอย่างชัดเจนในสังคมไทย ได้แก่ โรคเครียดและภาวะซึมเศร้า ซึ่งมีสาเหตุมาจากความเครียดทางการเรียน ความรู้สึกแปลกแยกในโรงเรียนหรือมหาวิทยาลัย แรงกดดันจากครอบครัว ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม ข้อมูลปี พ.ศ. 2565 ระบุว่า วัยรุ่นและเยาวชนในช่วงอายุ 15-24 ปี มีคะแนนสุขภาพจิตเฉลี่ยต่ำที่สุด โดยในกลุ่มอายุต่ำกว่า 20 ปี มีความเครียดในระดับสูง มีความเสี่ยงภาวะซึมเศร้าและการฆ่าตัวตายสูงกว่ากลุ่มวัยทำงานและวัยสูงอายุอย่างมีนัยสำคัญ ในช่วงปี พ.ศ. 2560–2564 กลุ่มวัยเรียนและวัยทำงานตอนต้นมีอัตราการฆ่าตัวตายสูงกว่ากลุ่มวัยทำงานถึง 4 เท่า⁴ และเฉพาะในปี พ.ศ. 2564 กลุ่มวัยรุ่นอายุ 15-24 ปี มีจำนวนผู้ที่ฆ่าตัวตายสำเร็จถึง 439 คน⁵

นอกจากปัญหาสุขภาพจิตแล้ว ปัญหาการกลั่นแกล้งในโรงเรียน หรือ “การบูลลี่” (bullying) ซึ่งเป็นพฤติกรรมความรุนแรงเชิงก้าวร้าวที่เยาวชนกระทำต่อผู้อื่น ก็เป็นอีกประเด็นสำคัญที่ทวีความรุนแรงมากขึ้น โดยมีปัจจัยพื้นฐานจากการเลี้ยงดูและความรุนแรงในครอบครัว ส่งผลให้เยาวชนขาดทักษะในการแก้ปัญหาและการเข้าสังคม และนำพฤติกรรมรุนแรงเข้าสู่บริบทโรงเรียน⁶ ประกอบกับการใช้สื่อสังคมออนไลน์อย่างแพร่หลาย ทำให้การกลั่นแกล้งพัฒนาไปสู่ “ไซเบอร์บูลลี่” (cyberbullying) ที่มีผลกระทบทางจิตใจรุนแรงยิ่งขึ้น ผลสำรวจในปี พ.ศ. 2563 พบว่า ร้อยละ 91.79 ของเด็กอายุ 10–15 ปี เคยถูกกลั่นแกล้งในโรงเรียน และร้อยละ 24.86 เคยถูกกลั่นแกล้งบ่อยถึง 3–4 ครั้งต่อสัปดาห์⁷ สถานการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ปัญหาการกลั่นแกล้งในโรงเรียนเป็นประเด็นเชิงโครงสร้างที่ไม่อาจมองข้ามได้อีกต่อไป

จากสถานการณ์ปัญหาสุขภาพจิต ความรุนแรง และพฤติกรรมเบี่ยงเบนของเยาวชนดังกล่าว แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าการแก้ไขปัญหาไม่อาจอาศัยมาตรการเชิงวิชาการหรือการควบคุมทางกฎระเบียบเพียงอย่างเดียว หากแต่จำเป็นต้องใช้การพัฒนา “คุณธรรม” เข้ามาเป็นกลไกสำคัญในการปรับเปลี่ยนความคิด ความเข้าใจเกี่ยวกับตนเองและผู้อื่น

⁴ แนวหน้า, “สอศ.จับมือ กรมสุขภาพจิต สร้างเครือข่ายดูแลจิตใจ สร้างเด็กอาชีวะสุขภาพจิตดี มีความสุข,” แนวหน้า, 9 กุมภาพันธ์ 2566, <https://www.naewna.com/local/710104>.

⁵ “รายงานอัตราการฆ่าตัวตายตามทะเบียนบ้าน ปี พ.ศ. 2565,” ศูนย์เฝ้าระวังป้องกันการฆ่าตัวตาย, สืบค้นเมื่อ 25 เมษายน 2567, https://suicide.dmh.go.th/report/suicide/stat_prov.asp?ndead=2.

⁶ ไทยรัฐออนไลน์, “ปัญหาผู้ล่า และเหยื่อ Bully ในโรงเรียนไทย กับการเฝ้าระวังที่คืบคลาน,” ไทยรัฐออนไลน์, 8 มกราคม 2566, <https://www.thairath.co.th/scoop/interview/2596663>.

⁷ ไทยรัฐออนไลน์, “น่าห่วง ‘บูลลี่’ ใน ‘ไทย’ ติดอันดับ 2 โลก สังคมเปราะบาง คนได้กลับรุนแรง,” ไทยรัฐออนไลน์, 9 มกราคม 2563, <https://www.thairath.co.th/news/society/1743698>.

“คุณธรรม” หมายถึง สภาพคุณงามความดี⁸ หรือคุณค่าอันเป็นหลักธรรมภายในจิตใจ⁹ ที่กำกับพฤติกรรมของมนุษย์ให้แสดงออกอย่างเหมาะสมต่อผู้อื่นและสังคม การพัฒนาเยาวชนคุณธรรม จึงหมายถึง การส่งเสริมให้เยาวชนมีคุณงามความดีเป็นฐานทางจิตใจ โดยเริ่มต้นจากการสร้าง “ความสุข” และการเห็นคุณค่าในตนเอง ซึ่งเป็นรากฐานของการเคารพและเห็นคุณค่าในผู้อื่น แนวคิดการสร้างความสุขให้กับเยาวชนในงานวิจัยนี้ มุ่งเน้นการพัฒนาเยาวชนให้เกิดความสมดุลผ่านตัวชี้วัดความสุข 4 ด้าน ได้แก่ ความสุขทางกาย ความสุขด้านความสัมพันธ์ ความสุขจากการทำงานหรือบทบาทหน้าที่ และความสุขทางอารมณ์และจิตใจ¹⁰ โดยบูรณาการเข้ากับหลักการพัฒนาตนเองตามเสนาสนสูตร ที่จะช่วยสร้างความสุข (จากการกำจัดทุกข์ในตน) ซึ่งเน้นศรัทธา สุขภาพ ความไม่โอ้อวด ไม่มีมารยา ความเพียร และปัญญา¹¹ อันเป็นกระบวนการสร้างภูมิคุ้มกันทางจิตใจที่ช่วยลดปัญหาภาวะซึมเศร้าและความรุนแรงในโรงเรียนได้อย่างยั่งยืน

แม้ว่าสถานศึกษาจะมีการจัดการเรียนการสอนด้านคุณธรรมและจริยธรรม แต่ด้วยข้อจำกัดหลายด้าน ทำให้รูปแบบการสอนส่วนใหญ่ยังคงเป็นการถ่ายทอดเนื้อหาเชิงทฤษฎีแบบดั้งเดิม ที่ไม่สามารถดึงดูดความสนใจของผู้ฟังทั้งห้องได้เกิน 10 นาที¹² ซึ่งถือเป็นกระบวนการแบบ Passive Learning ที่มีครูเป็นผู้สอนเนื้อหาสาระของวิชาที่เป็นนามธรรม และมีผู้เรียนเป็นผู้รับ ผ่านการฟัง อ่าน และดู ขาดการวิเคราะห์ หาเหตุผล และทำความเข้าใจ ทำให้เยาวชนส่วนใหญ่ไม่สามารถนำหลักธรรมที่อยู่ในรูปของทฤษฎี ไปปรับใช้กับการแก้ปัญหาจริงในชีวิตประจำวันได้ ส่งผลต่อเนื่องถึงพฤติกรรมในชีวิตจริงของนักเรียน ที่ไม่สอดคล้องกับความรู้ด้านคุณธรรม จริยธรรมที่ได้จากการเรียนการสอนในโรงเรียน¹³

⁸ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554, พิมพ์ครั้งที่ 5. อ้างคำว่า “คุณธรรม.”

⁹ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ, 2562), 77.

¹⁰ วิไลพร สุจริตธรรมกุล และ พงษ์ศิริ ยอดสา, “การศึกษาวเคราะห์ถอธรหส์ความสุข 4 ด้านของพระพุทเจ้า,” วารสารเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา, ปีที่ 22, ฉบับที่ 2, (กรกฎาคม-ธันวาคม 2565): 75–79, <https://so01.tci-thaijo.org/index.php/eascramJ/article/view/262215/172635>.

¹¹ อัง.ทสก. 24/11/17-19 (ไทย.มจร)

¹² J. Stuart and R. J. Rutherford, “Medical Student Concentration during Lectures,” *The Lancet*, 312, no. 8088 (September 1978): 514–516.

¹³ Xiaolin Yuan, “Construction of Moral Education Evaluation Model Based on Quality Cultivation of College Students,” *Scientific Programming*, 2022, no.1 (2022): 2.

การอบรมเรื่องคุณธรรมและจริยธรรมซึ่งมีลักษณะเป็นนามธรรม ให้เยาวชนสามารถรับรู้และเข้าใจได้อย่างแท้จริงนั้นไม่ใช่เรื่องง่าย จึงจำเป็นต้องออกแบบกระบวนการเรียนรู้ให้คุณธรรมกลายเป็นสิ่งที่ “จับต้องได้” และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างเป็นรูปธรรมด้วยเหตุนี้ แนวคิดการจัดการเรียนรู้เชิงรุก หรือ Active Learning มีคุณลักษณะเด่นที่สามารถนำมาใช้เป็นกลไกสำคัญในการออกแบบหลักสูตรพัฒนาเยาวชนคุณธรรม เพื่อกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการคิดขั้นสูง (Higher-Order Thinking) ผ่านการวิเคราะห์ สังเคราะห์ การประเมินค่า และการลงมือปฏิบัติจริง¹⁴ เนื่องจากคุณภาพของการจัดการเรียนการสอนด้านคุณธรรม จริยธรรมมีความสัมพันธ์โดยตรงกับการแสดงออกทางพฤติกรรมเชิงบวกของนักเรียน¹⁵ ขณะเดียวกัน การออกแบบกิจกรรมการเรียนการสอนด้านจริยธรรมสำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย จำเป็นต้องคำนึงถึงพัฒนาการด้านสติปัญญาและความสามารถในการคิดเชิงเหตุผลของวัยรุ่น ซึ่งอยู่ในช่วงที่สามารถคิดเชิงนามธรรม วิเคราะห์เชิงทฤษฎี วิจาร์ณ เปรียบเทียบ และแก้ไขปัญหาด้วยตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ การบูรณาการหลักการของ Active Learning เข้ากับแนวคิดของวิทยาศาสตร์ พฤติกรรมอย่างเหมาะสม จึงช่วยให้ผู้เรียนไม่ได้เป็นเพียงผู้รับความรู้ด้านคุณธรรมเท่านั้น แต่ยังได้ลงมือวิเคราะห์ประเด็นจริยธรรมอย่างลึกซึ้ง เชื่อมโยงเนื้อหากับประสบการณ์ชีวิตของตนเอง และสะท้อนคิดผ่านกระบวนการกระตุ้นการคิดและการสะท้อนคิด (Reflective Thinking) อย่างต่อเนื่อง กระบวนการดังกล่าวมีส่วนสำคัญในการสร้าง “กรอบแนวคิดที่ถูกต้อง” (Right Mindset) ซึ่งเป็นหัวใจของการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทางจริยธรรมอย่างเหมาะสมและยั่งยืนในระยะยาว

ตัวอย่างการเรียนการสอนในวิชา “Positive Psychology” (จิตวิทยาเชิงบวก) ของศาสตราจารย์ Tal Ben-Shahar แห่งมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด (Harvard University) และวิชา “Psychology and the Good Life” (หรือ The Science of Well Being, ศาสตร์แห่งความอยู่ดีมีสุข) ซึ่งเป็นรายวิชาที่ได้รับความนิยมอย่างสูงของศาสตราจารย์ Laurie Santos อาจารย์ด้านจิตวิทยา จากมหาวิทยาลัยเยล (Yale University) มีนักศึกษากว่า 1,000 คน ในมหาวิทยาลัยทั้ง 2 แห่ง ลงทะเบียนเรียน ภายหลังจึงได้เปิดการสอนเป็นแบบออนไลน์ (online course) และได้รับ

¹⁴ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, แนวทางการนิเทศ เพื่อพัฒนาและส่งเสริมการจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) ตามนโยบายลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้ (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2562), 4.

¹⁵ Bipoupout and Muluh Rinkline Lum, “Evaluation of Learning in Moral Education and Pupils’ Behavior,” *World Journal of Research and Review*, 6, no. 2, (February 2018): 39–44.

ความสนใจจากผู้คนนับล้านทั่วโลก¹⁶ ทั้งสองวิชานี้แสดงให้เห็นถึงศักยภาพของการใช้ Active Learning และวิทยาศาสตร์พฤติกรรมในการปรับเปลี่ยนกรอบความคิดและพฤติกรรมของผู้เรียนอย่างเป็นรูปธรรม โดยอาศัยกิจกรรมต่าง ๆ ที่ทำให้ผู้เรียนได้คิด วิเคราะห์ และลงมือปฏิบัติ เพื่อนำไปสู่ความรู้ความเข้าใจในเรื่องของการใช้ชีวิตให้มีความสุข

ปัญหาด้านคุณธรรมและจริยธรรมของเยาวชนในปัจจุบันมีความเกี่ยวเนื่องกับปัจจัยหลากหลายมิติ ทั้งด้านครอบครัว โรงเรียน ชุมชน สังคม และการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้การแก้ไขปัญหาไม่สามารถอาศัยแนวทางใดแนวทางหนึ่งเพียงลำพัง หากแต่จำเป็นต้องใช้กรอบคิดที่สามารถมองและพัฒนาผู้เรียนอย่างรอบด้าน แนวคิด “การศึกษาแบบองค์รวม” (Holistic Education) จึงได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางว่าเป็นกรอบสำคัญในการพัฒนาผู้เรียนด้านคุณธรรมอย่างเป็นระบบ เนื่องจากเป็นแนวคิดที่มุ่งพัฒนามนุษย์ให้ครบถ้วนในทุกมิติ ทั้งด้านกาย อารมณ์ สังคม ปัญญา และจิตวิญญาณ¹⁷ พร้อมทั้งมองผู้เรียนเป็นองค์รวมที่มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมและผู้คนรอบข้าง การพัฒนาคุณธรรมภายใต้แนวคิดแบบองค์รวมจึงมิได้จำกัดอยู่เพียงการถ่ายทอดหลักธรรมเชิงเนื้อหา แต่เป็นการสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ที่หล่อหลอมทัศนคติ ความคิด และพฤติกรรมของผู้เรียนให้สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตจริงอย่างสมดุล และมีความหมาย

นอกจากการพัฒนาผู้เรียนในระดับปัจเจกแล้ว แนวทางแบบองค์รวม (Holistic Approach) ยังเป็นกรอบแนวคิดหลักในการออกแบบ “รูปแบบการพัฒนาเยาวชนคุณธรรม” ในระดับระบบ โดยเน้นการบูรณาการความร่วมมือระหว่างตัวผู้เรียนเอง ครอบครัว โรงเรียน ชุมชน และภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ให้มีบทบาทร่วมกันในการกำหนดคุณธรรมที่พึงประสงค์ วางแผนกิจกรรม และขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาอย่างสอดคล้องกับบริบทของสังคม การจัดตั้งกลไกการทำงานแบบบูรณาการจึงเป็นหัวใจสำคัญที่ช่วยเชื่อมโยงพลังของทุกภาคส่วนเข้าด้วยกัน และส่งเสริมให้การปลูกฝังคุณธรรมเป็นความรับผิดชอบร่วมกันของสังคมโดยรวม

¹⁶ Seph Fontane Pennock, “Positive Psychology 1504: Harvard’s Groundbreaking Course,” *Positive Psychology.com*, June 16, 2015, <https://positivepsychology.com/harvards-1504-positive-psychology-course/>; Bill Hathaway, “How to Gain a Sense of Well-Being, Free and Online,” *Yale News*, April 14, 2021, <https://news.yale.edu/2021/04/14/how-gain-sense-well-being-free-and-online/>.

¹⁷ John P. Miller, *International Handbook of Holistic Education*, ed. John P. Miller, et al. (New York: Routledge, 2019), 5–6; Sirous Mahmoudi et al., “Holistic Education: An Approach for 21st Century,” *International Education Studies*, 5, no. 3, (April 2012): 178–180, <https://doi.org/10.5539/ies.v5n3p178>.

จากกรอบแนวคิดดังกล่าว งานวิจัยนี้จึงมุ่งสร้าง “รูปแบบการพัฒนาเยาวชนคุณธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ด้วยกระบวนการสร้างจริยธรรมแบบ Active Learning” โดยใช้แนวทางแบบองค์รวมเป็นแกนหลักในการบูรณาการองค์ประกอบด้านการจัดการเรียนรู้และบริบทแวดล้อมเข้าด้วยกัน รูปแบบที่พัฒนาขึ้นมุ่งเน้นการพัฒนาผู้เรียนอย่างครบถ้วนในทุกมิติ ผ่านกระบวนการเรียนรู้แบบ Active Learning และการสะท้อนคิดอย่างต่อเนื่อง เพื่อเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับคุณค่าในตนเองและผู้อื่น และหล่อหลอมกรอบความคิดและพฤติกรรมเชิงจริยธรรม อันนำไปสู่การสร้างกรอบความคิดที่ถูกต้อง และการแสดงออกทางพฤติกรรมจริยธรรมที่เหมาะสมในชีวิตจริงของเยาวชน เป็น “ภูมิคุ้มกันทางศีลธรรม” และการพัฒนาเยาวชนอย่างยั่งยืน

2. วัตถุประสงค์

1. เพื่อสร้างรูปแบบการพัฒนาเยาวชนคุณธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ด้วยกระบวนการสร้างจริยธรรมแบบ Active Learning
2. เพื่อประเมินความเหมาะสมของรูปแบบการพัฒนาเยาวชนคุณธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนปลายด้วยกระบวนการสร้างจริยธรรมแบบ Active Learning

3. สมมติฐานของการวิจัย

ผู้เชี่ยวชาญมีความคิดเห็นเกี่ยวกับความเหมาะสมของรูปแบบการพัฒนาเยาวชนคุณธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ด้วยกระบวนการสร้างจริยธรรมแบบ Active Learning ในระดับมาก (ไม่ต่ำกว่า 3.50)

4. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้การวิจัยแบบผสมผสาน (mixed methods) คือ การวิจัยเชิงคุณภาพและการวิจัยเชิงปริมาณ การสร้างรูปแบบการพัฒนาเยาวชนคุณธรรมฯ ในการวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อใช้ในการพัฒนาเยาวชนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ด้วยกระบวนการสร้างจริยธรรมแบบ Active Learning

4.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรในการประเมินความคิดเห็นเกี่ยวกับความเป็นไปได้ของรูปแบบการพัฒนาเยาวชนคุณธรรมฯ ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นผู้เกี่ยวข้องกับการสอนด้านจริยธรรมในสถานศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย อย่างน้อย 3 ปี

กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จากโรงเรียนมัธยมศึกษาทั่วประเทศ จำนวน 30 แห่ง ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวนรวมทั้งสิ้น 43 คน

4.2 เครื่องมือในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับความเหมาะสมของรูปแบบการพัฒนาเยาวชนคุณธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ด้วยกระบวนการสร้างจริยธรรมแบบ Active Learning โดยผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 คน ดำเนินการสร้าง ดังนี้ คือ (1) วิเคราะห์และจัดกลุ่มรายการที่จะสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับความเหมาะสมของรูปแบบการพัฒนาเยาวชนคุณธรรมฯ โดยแบ่งออกเป็นด้านต่าง ๆ (2) สร้างแบบฟอร์มและบรรจุรายการประเมินลงในแบบฟอร์ม (3) ทบทวนรายการที่จะประเมิน และสำนวนภาษาที่ใช้ในการสอบถาม

แบบสอบถามที่ได้เป็นแบบมาตราส่วนประเมินค่า (Rating scale) 5 ระดับของ Likert¹⁸ ประกอบด้วย 3 ตอน คือ ตอนที่ 1 สถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม ตอนที่ 2 ความคิดเห็นเกี่ยวกับความเป็นไปได้ของรูปแบบการพัฒนาเยาวชนคุณธรรมฯ และตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะ

4.3 การดำเนินการวิจัย

การวิจัยมีขั้นตอนการดำเนินการดังนี้

¹⁸ Rensis Likert, "A Technique for the Measurement of Attitudes," ed. R.S. Woodworth, *Archives of Psychology*, 140, (June 1932): 5-55.

ภาพที่ 1 ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

จากภาพที่ 1 ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย ประกอบด้วย 3 ระยะ คือ 1) ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 2) สร้างรูปแบบการพัฒนาเยาวชนคุณธรรมฯ และ 3) ประเมินความเหมาะสมของรูปแบบการพัฒนาเยาวชนคุณธรรมฯ มีรายละเอียดการดำเนินการดังนี้

1) ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสร้างรูปแบบการพัฒนาเยาวชนคุณธรรม

คณะผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างจริยธรรมแบบ Active Learning การจัดการเรียนรู้เพื่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมทางจริยธรรม วิทยาศาสตร์พฤติกรรมกับการสร้างความสุข การพัฒนาหลักสูตรและชุดสื่อการสอน รูปแบบการสอนจริยธรรม การประเมินผล และงานวิจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง จากนั้น นำข้อมูลที่ได้มาดำเนินการวิเคราะห์ และสังเคราะห์ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการกำหนดกรอบแนวคิดการสร้างรูปแบบการพัฒนาเยาวชนคุณธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ด้วยกระบวนการสร้างจริยธรรมแบบ Active Learning

2) สร้างรูปแบบการพัฒนาเยาวชนคุณธรรม

คณะผู้วิจัยได้นำประเด็นสำคัญในกรอบแนวคิดที่ได้จากการวิเคราะห์ และสังเคราะห์ มาจัดทำรูปแบบการพัฒนาเยาวชนคุณธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ด้วยกระบวนการสร้างจริยธรรมแบบ Active Learning ฉบับร่าง จากนั้นจัดให้มีการสนทนากลุ่ม (Focus Group) กับผู้เชี่ยวชาญซึ่งเป็นผู้บริหารโรงเรียนและผู้เกี่ยวข้องกับการสอนจริยธรรม เพื่อศึกษาความเป็นไปได้ของรูปแบบเบื้องต้น โดยผู้วิจัยได้กำหนดนัดหมาย วัน เวลา เพื่อนำเสนอรูปแบบฯ ผ่านโปรแกรม ZOOM ผู้เข้าร่วมสนทนา ประกอบด้วย คณะผู้วิจัยจำนวน 4 คน และผู้เชี่ยวชาญจากโรงเรียนมัธยมศึกษาตอน

ปลาย จำนวน 9 คน ผู้เข้าร่วมสนทนาแสดงความคิดเห็นร่วมกันเกี่ยวกับความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในด้านต่าง ๆ ของรูปแบบการพัฒนาเยาวชนคุณธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ด้วยกระบวนการสร้างจริยธรรมแบบ Active Learning ฉบับร่าง ที่ประชุมให้ข้อเสนอแนะบางประการ คณะผู้วิจัยดำเนินการปรับปรุงแก้ไข จากนั้น ทำการสรุปผลการสนทนากลุ่ม โดยผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มมีความเห็นสอดคล้องไปในทางเดียวกันว่า รูปแบบการพัฒนาเยาวชนคุณธรรมฯ มีความเหมาะสมและมีความเป็นไปได้ในการนำไปใช้ในการพัฒนาเยาวชนคุณธรรม คณะผู้วิจัยจัดทำรูปแบบการพัฒนาเยาวชนคุณธรรมฯ ฉบับสมบูรณ์ พร้อมนำไปประเมินความเหมาะสมต่อไป

3) ประเมินความเหมาะสมของรูปแบบการพัฒนาเยาวชนคุณธรรม

คณะผู้วิจัยดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้ คือ (1) ติดต่อไปทางสถานศึกษาที่เป็นโรงเรียนมัธยมศึกษาทั่วประเทศ เพื่อขอความร่วมมือจากผู้เกี่ยวข้องเกี่ยวกับการสอนด้านจริยธรรมในสถานศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย อย่างน้อย 3 ปี ได้รับการตอบรับมาจาก 30 โรงเรียน จำนวนรวมทั้งสิ้น 43 คน (2) ให้ผู้ตอบรับดำเนินการประเมินโดยใช้แบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับความเหมาะสมของรูปแบบการพัฒนาเยาวชนคุณธรรมฯ ในรูปแบบของแบบฟอร์มออนไลน์ (Google Form) และ (3) รวบรวมข้อมูลที่ได้มาทำการวิเคราะห์ผลต่อไป

4.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลแบบสอบถามตอนที่ 1 ใช้การแจกแจงความถี่ และค่าร้อยละ ตอนที่ 2 ใช้ค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation, S.D.) โดยแบบประเมินเป็นแบบมาตราส่วนประเมินค่า (Rating scale) 5 ระดับ คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด ค่าคะแนนของแต่ละคำตอบขึ้นอยู่กับค่าระดับความคิดเห็นของข้อคำถามแต่ละข้อในแบบประเมิน ในการประเมินครั้งนี้ กำหนดค่าระดับคะแนนเฉลี่ยตามเกณฑ์ของ Best¹⁹

การสรุปผลการประเมิน พิจารณาจากคะแนนเฉลี่ยความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่าง โดยกำหนดให้คะแนนเฉลี่ยตั้งแต่ 3.50 ขึ้นไป ถือว่ารูปแบบการพัฒนาเยาวชนคุณธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ด้วยกระบวนการสร้างจริยธรรมแบบ Active Learning มีคุณภาพ สามารถที่จะขยายผลต่อไปได้

¹⁹ John W. Best, *Research in Education*, 4th ed. (Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall, 1981), 174.

5. ผลการวิจัย

5.1 ผลการสร้างรูปแบบการพัฒนาเยาวชนคุณธรรมฯ

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง คณะผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ และสังเคราะห์ เพื่อพัฒนารูปแบบการพัฒนาเยาวชนคุณธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนปลายด้วย กระบวนการสร้างจริยธรรมแบบ Active Learning ซึ่งรูปแบบที่พัฒนาขึ้นแสดงดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 รูปแบบการพัฒนาเยาวชนคุณธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย
ด้วยกระบวนการสร้างจริยธรรมแบบ Active Learning

จากภาพที่ 2 รูปแบบการพัฒนาเยาวชนคุณธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ด้วย กระบวนการสร้างจริยธรรมแบบ Active Learning ประกอบด้วย 4 กระบวนการ คือ 1) กระบวนการจัดตั้งคณะทำงาน 2) กระบวนการจัดทำโครงการพัฒนาคุณธรรม 3) กระบวนการพัฒนาเยาวชนคุณธรรม และ 4) กระบวนการประเมินผลโครงการ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 กระบวนการจัดตั้งคณะทำงาน

เริ่มจากการคัดเลือกคณะทำงาน เนื่องด้วยการพัฒนาเยาวชนคุณธรรมเป็นหน้าที่ของทุกฝ่าย ดังนั้นคณะทำงานจึงควรประกอบด้วย

ครู (2-3 คน) ควรเป็นผู้ที่มีประสบการณ์การสอนคุณธรรมนักเรียนมาแล้วไม่น้อยกว่า 5 ปี ทำหน้าที่เป็นผู้ดำเนินการด้านการบริหารจัดการโครงการเพื่อนำพาโครงการให้สำเร็จ

นักเรียน (2-3 คน) เพื่อเป็นผู้สะท้อนความคิด ความต้องการ และประเด็นปัญหาของเยาวชน

ผู้ปกครอง (2-3 คน) เพื่อเป็นผู้ช่วยให้แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาเยาวชนคุณธรรม ที่สามารถนำไปปรับใช้ในครอบครัว และชีวิตประจำวันที่บ้านได้จริงตามสภาพแวดล้อมทางบ้าน

ตัวแทนชุมชน (2-3 คน) อาจเป็นผู้ที่ได้รับการยกย่องว่ามีคุณธรรม หรือเจ้าของสถานประกอบการที่มีบทบาทในการผลักดันให้การพัฒนาเยาวชนคุณธรรมตบโจทย์ของสังคมได้อย่างแท้จริง

คณะกรรมการควรมีวาระการทำงาน 1-2 ปี เมื่อคัดเลือกคณะทำงานครบทุกฝ่ายแล้ว สถานศึกษาจึงดำเนินการจัดตั้งคณะทำงานขึ้นอย่างเป็นทางการ จากนั้นคณะกรรมการจึงดำเนินการจัดประชุมเพื่อกำหนดคุณธรรมจริยธรรมพึงประสงค์ โดยการรับฟังความคิดเห็นจากตัวแทนทุกฝ่ายว่าช่วงเวลานั้นต้องการเน้นการสร้างคุณธรรมจริยธรรมในด้านใดบ้าง ซึ่งอาจมีที่มาจากปัญหาสังคม หรือปัญหาของบุคคลใกล้ตัวที่ส่งผลต่อความคิดเชิงคุณธรรมของเยาวชน เป็นต้น แล้วนำคุณธรรมจริยธรรมที่ต้องการพัฒนา ไปดำเนินการในกระบวนการจัดทำโครงการพัฒนาเยาวชนคุณธรรมต่อไป

ขั้นตอนที่ 2 กระบวนการจัดทำโครงการพัฒนาเยาวชนคุณธรรม

โดยการนำประเด็นที่ต้องการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมที่ได้รวบรวมมาจากกระบวนการแรก มาใช้ในการกำหนดวัตถุประสงค์ของหลักสูตร จากนั้นจึงจัดทำหัวข้อและเนื้อหาวิชา หรือหัวข้อกิจกรรม แล้วกำหนดระยะเวลาการทำโครงการให้เหมาะสมกับวัตถุประสงค์และเนื้อหาวิชา รวมทั้งกิจกรรมต่าง ๆ ที่เอื้อต่อการเรียนรู้ กำหนดวิธีการสอนด้วยกระบวนการสร้างจริยธรรมแบบ Active Learning รวมทั้งวิทยาศาสตร์พฤติกรรม กำหนดวิธีการประเมินผลคุณธรรมที่ได้รับการพัฒนาของนักเรียนที่ผ่านการอบรม นอกจากนี้ ทำการกำหนดรายละเอียดอื่นๆ ให้ครบถ้วนเพื่อให้สามารถดำเนินโครงการได้ เช่น สถานที่จัด วัน เวลา และงบประมาณ เป็นต้น หลังจากนั้นจึงดำเนินการจัดทำหรือเตรียมวัสดุดำเนินการต่าง ๆ ได้แก่ ชุดสื่อและอุปกรณ์การสอน และชุดกิจกรรม ในกรณีที่ครูผู้สอนไม่คุ้นชินกับการสอนแบบ Active Learning รวมทั้งวิทยาศาสตร์พฤติกรรม หรือขาดประสบการณ์การใช้ชุดสื่อ ชุดฝึกอบรม ชุดกิจกรรม ควรจัดทำเป็นหลักสูตรสำหรับพัฒนาการสอนของครูควบคู่กันไป หรืออาจจัดลำดับความสำคัญก่อนหลังได้เช่นกัน

ขั้นตอนที่ 3 กระบวนการพัฒนาเยาวชนคุณธรรม

ในกระบวนการนี้เป็นการดำเนินการตามโครงการที่วางไว้ โดยดำเนินการจัดอบรมหรือกิจกรรมการพัฒนาเยาวชนคุณธรรม แล้วทำการประเมินผลคุณธรรมที่ได้รับการพัฒนาแล้วของนักเรียนที่ผ่านการอบรม สำหรับคุณธรรมบางประการที่ต้องการระยะเวลาในการแสดงผล อาจติดตามผลหลังจากจบกิจกรรมไปแล้ว 2 สัปดาห์ เพื่อสังเกตการณ์ว่านักเรียนที่ผ่านการอบรมไปแล้ว ยังสามารถรักษาคุณธรรมนั้นไว้ได้อย่างดีหรือไม่ ในกรณีของการจัดอบรมครูแม่ไก่เพื่อเพิ่มกำลังคนในการสอนด้วยกระบวนการสร้างจริยธรรมแบบ Active Learning รวมทั้งวิทยาศาสตร์พฤติกรรม สามารถนำครูผู้สอนจริยธรรมในโรงเรียนที่สนใจ และหรือนักเรียนผู้ผ่านการอบรมคุณธรรมที่มีความโดดเด่นในด้านการเรียนรู้ได้ดีและมีจิตสาธารณะช่วยเหลือเพื่อน รวมทั้งมีทักษะพื้นฐานในการถ่ายทอดความรู้มาอบรมต่อยอดเป็นครูแม่ไก่หรือครูผู้ช่วยในการอบรมเรื่องเดียวกันในครั้งต่อ ๆ ไป การนำนักเรียนผู้ผ่านการอบรมมาเป็นครู หรือครูผู้ช่วยจะสร้างการรับรู้ให้กับผู้เรียนได้รวดเร็วขึ้น เนื่องจากไม่มีความแตกต่างระหว่างช่วงวัย

ขั้นตอนที่ 4 กระบวนการประเมินผลโครงการ

ทำการประเมินผลโครงการรายด้าน ตั้งแต่วัตถุประสงค์โครงการ การจัดโครงการ ผู้เกี่ยวข้อง สถานที่ วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการดำเนินโครงการ กระบวนการสร้างจริยธรรมแบบ Active Learning รวมทั้งวิทยาศาสตร์พฤติกรรม การประเมินอาจใช้การประชุมกลุ่ม หรือแบบสอบถามความคิดเห็นจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกด้าน ได้แก่ผู้ร่วมจัดทำโครงการ ผู้สอน ผู้เรียน ผู้ปกครอง และชุมชน

5.2 ผลการประเมินความเหมาะสมของรูปแบบการพัฒนาเยาวชนคุณธรรมฯ

ผลการประเมินความเหมาะสมของรูปแบบการพัฒนาเยาวชนคุณธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ด้วยกระบวนการสร้างจริยธรรมแบบ Active Learning ดังแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ผลการประเมินความเหมาะสมของรูปแบบพัฒนาเยาวชนคุณธรรม
ระดับมัธยมศึกษาตอนปลายด้วยกระบวนการสร้างจริยธรรมแบบ Active Learning

ชั้นที่	รายการวัดและประเมิน	ระดับความเหมาะสม					รวม	$\bar{x}$	S.D.	ผลการประเมิน
		5	4	3	2	1				
1	กระบวนการจัดตั้งคณะทำงานมีความเหมาะสม	32	9	2	0	0	202	4.70	0.56	มากที่สุด
2	กระบวนการจัดทำโครงการพัฒนาคุณธรรมมีความเหมาะสม	30	12	1	0	0	201	4.67	0.52	มากที่สุด
3	การกำหนดหลักสูตรนักเรียนมีความเหมาะสม	27	14	2	0	0	197	4.58	0.59	มากที่สุด
4	การสร้างวัสดุดำเนินการมีความเหมาะสม	29	13	1	0	0	200	4.65	0.53	มากที่สุด
5	กระบวนการพัฒนาคุณธรรมมีความเหมาะสม	28	13	2	0	0	198	4.60	0.58	มากที่สุด
6	การกำหนดหลักสูตรครูต่อยอดมีความเหมาะสม	24	17	2	0	0	194	4.51	0.59	มากที่สุด
7	การประเมินผลโครงการมีความเหมาะสม	27	13	3	0	0	196	4.56	0.63	มากที่สุด
8	กรอบแนวความคิดรูปแบบโดยภาพรวมมีความเหมาะสม	25	17	1	0	0	196	4.56	0.55	มากที่สุด
ผลรวม								4.60	0.57	มากที่สุด

จากตารางที่ 1 ผลการประเมินความเหมาะสมของรูปแบบพัฒนาเยาวชนคุณธรรมฯ พบว่า ในภาพรวมมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.60) เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่ามีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุดทุกรายการ จึงสรุปได้ว่ารูปแบบการพัฒนาเยาวชนคุณธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ด้วยกระบวนการสร้างจริยธรรมแบบ Active Learning ที่คณะผู้วิจัยสร้างขึ้นมีความเหมาะสม สามารถนำไปใช้ในการพัฒนาเยาวชนคุณธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนปลายได้

6. อภิปรายผล

จากผลการประเมินความเหมาะสมของรูปแบบการพัฒนาเยาวชนคุณธรรมด้วยกระบวนการ Active Learning จากผู้เชี่ยวชาญจากสถานศึกษา 30 แห่ง จำนวน 43 คนพบว่า มีระดับความเหมาะสมในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.60) ซึ่งสูงกว่าสมมติฐานการวิจัยที่ตั้งไว้ ทั้งนี้เนื่องจากรูปแบบการพัฒนาเยาวชนคุณธรรมฯ ประกอบด้วยกระบวนการสำคัญที่สามารถส่งเสริมการพัฒนาเยาวชนคุณธรรมได้จริง ดังนี้

ประการแรก ตามรูปแบบการพัฒนาเยาวชนคุณธรรมที่สร้างขึ้น เป็นกระบวนการที่ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วนในสังคม ให้ทุกฝ่ายได้กำหนดนโยบายปฏิบัติ จัดกิจกรรม สนับสนุนทรัพยากร และประเมินผลร่วมกัน เนื่องจากปัจจัยที่หล่อหลอมจริยธรรมของเยาวชนมาจากหลายสถาบัน ทั้งครอบครัว โรงเรียน เพื่อน ชุมชน และสื่อ ซึ่งมีอิทธิพลเชื่อมโยงกันอย่างซับซ้อน สอดคล้องกับ Kenjaeva Khurshida Pulatovna (2024) ที่พบว่า การเน้นแนวทางแบบองค์รวม (Holistic Approach) เป็นแนวทางที่มีประสิทธิภาพที่สุดในการส่งเสริมพฤติกรรมที่มีความรับผิดชอบ²⁰ และ Hing Keung Ma (2012) ระบุว่า โครงการที่ประสบความสำเร็จควรตั้งอยู่บนพื้นฐานของการพัฒนาบุคคลแบบองค์รวม²¹ ดังนั้น การจัดตั้งคณะทำงานแบบบูรณาการจึงเป็นกลไกสำคัญภายใต้แนวคิดแบบองค์รวมที่ช่วยประสานความร่วมมือของครู ผู้ปกครอง สถานประกอบการ และชุมชน เพื่อร่วมกันกำหนดทิศทางการพัฒนาเยาวชนคุณธรรมอย่างสอดคล้องกับบริบทของสังคมไทยในยุคปัจจุบัน อันจะนำไปสู่การสร้าง “เกราะป้องกันทางจิตใจ” ให้เยาวชนมีภูมิคุ้มกันทางศีลธรรม และเกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนทั้งด้านพฤติกรรมและจิตวิญญาณ

ประการที่สอง กระบวนการจัดทำโครงการพัฒนาเยาวชนคุณธรรมมุ่งเน้นการออกแบบหลักสูตรที่เริ่มต้นจากการปลูกฝังความรักและเห็นคุณค่าในตนเอง ก่อนขยายไปสู่การเข้าใจและเคารพผู้อื่น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาความฉลาดทางจริยธรรม (Moral Intelligence) และการเรียนรู้ทางอารมณ์และสังคม (Social Emotional Learning: SEL) ที่ชี้ว่าการรู้จักตนเองและ

²⁰ Kenjaeva Khurshida Pulatovna, “Main Factors in the Development of Ethical Education of Youth,” *Web of Discoveries: Journal of Analysis and Inventions*, 2, no. 12 (December 2024): 12.

²¹ Hing Keung Ma, “Moral Competence as a Positive Youth Development Construct: A Conceptual Review,” *The Scientific World Journal*, 2012, no. 1, (January 2012): 6, <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1100/2012/590163>.

จัดการอารมณ์ได้คือรากฐานของพฤติกรรมจริยธรรมที่ดี²² การสอนจึงมุ่งเปลี่ยนจากการถ่ายทอดความรู้เชิงศีลธรรมแบบเดิม ไปสู่กระบวนการเรียนรู้แบบ Active Learning ที่ส่งเสริมการคิดวิเคราะห์เชิงจริยธรรม (Moral Reasoning) และการฝึกปฏิบัติจริงผ่านกิจกรรม เช่น การอภิปรายกรณีศึกษา การสวมบทบาท และการสะท้อนคิด ซึ่งช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาเหตุผลเชิงจริยธรรมด้วยตนเองและเกิดการเรียนรู้ที่ลึกซึ้งอย่างยั่งยืน

ประการที่สาม กระบวนการพัฒนาเยาวชนคุณธรรมมีความยืดหยุ่นสูง สามารถดำเนินได้ทั้งในรูปแบบกิจกรรมเสริม การอบรมระยะสั้น หรือบูรณาการในหลักสูตรปกติ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดและงานวิจัยจำนวนมากที่ระบุว่าการศึกษาด้านคุณธรรมสามารถจัดได้ทั้งในบริบททางการและไม่เป็นทางการ ผ่านบทเรียน จิตอาสา หรือโครงการบริการชุมชน²³ โดยล้วนส่งผลเชิงบวกต่อพฤติกรรมทางศีลธรรมของเยาวชน ทั้งนี้ การพัฒนาสามารถใช้ได้ทั้งระยะสั้นเพื่อสร้างแรงกระตุ้นและระยะยาวเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงเชิงลึกอย่างยั่งยืน อีกทั้งสามารถออกแบบในลักษณะ “หน่วยการเรียนรู้แบบโมดูล (Module)” ที่มีโครงสร้างชัดเจน เช่น แบบจำลองความเป็นผู้นำเยาวชนหรือชุดการสอน ซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบด้านการรู้คิด แรงจูงใจ อารมณ์ พฤติกรรม และจริยธรรม ช่วยให้การเรียนรู้เป็นระบบ ต่อเนื่อง และเอื้อต่อการประเมินผลการพัฒนาได้อย่างเป็นรูปธรรม

ประการสุดท้าย กระบวนการประเมินผลโครงการตามรูปแบบพัฒนาเยาวชนคุณธรรมฯ ที่ได้จากงานวิจัยในครั้งนี้เป็นขั้นตอนสำคัญที่ช่วยสะท้อนคุณภาพและประสิทธิผลของการดำเนินงาน การประเมินจะดำเนินการอย่างมีส่วนร่วมและยึดแนวทางแบบองค์รวม เพื่อให้เข้าใจปัจจัยที่เชื่อมโยงกันระหว่างครอบครัว โรงเรียน เพื่อน สื่อ สังคม ซึ่งล้วนส่งผลต่อพฤติกรรมทางจริยธรรมของเยาวชน สอดคล้องกับ พระครูปลัดสิริศักดิ์ สุทธิมิโน และคณะ (2024) ที่พบว่า การร่วมกันวิเคราะห์ผล และร่วมกันประเมินผลจากการจัดกิจกรรม เป็นความจำเป็นของการประเมินแบบ

²² ชนันทกรณ ใจเสาร์ดี, “การใช้ Active Learning ในการพัฒนาด้านคุณธรรมจริยธรรมของเยาวชนในศตวรรษที่ 21,” *วารสารมหาวิทยาลัยพายัพ*, 34, ฉบับที่ 1, (มกราคม-มิถุนายน 2567): 169, 177, <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/pyu/article/view/274005/182743>.

²³ พระปลัดนิคม กตปญโญ และคณะ, “การพัฒนาเยาวชนต้นแบบด้านคุณธรรมจริยธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสุราษฎร์ธานี,” *วารสารมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยปริทรรศน์*, ปีที่ 11, ฉบับที่ 3 (พฤษภาคม-มิถุนายน 2565): 304-305, <https://so03.tci-thaijo.org/index.php/jssr/article/view/254390/173606>; ชนันทกรณ ใจเสาร์ดี, “การใช้ Active Learning ในการพัฒนาด้านคุณธรรมจริยธรรมของเยาวชนในศตวรรษที่ 21,” *วารสารมหาวิทยาลัยพายัพ*, ปีที่ 34, ฉบับที่ 1, (2567): 177; Kenjaeva Khurshida Pulatovna, “Main Factors in the Development of Ethical Education of Youth,” *Web of Discoveries: Journal of Analysis and Inventions*, 2, no. 12, (December 2024): 16-17, <https://webofjournals.com/index.php/3/article/view/2419/2396>.

มีส่วนร่วม การประเมินต้องมีลักษณะสะท้อนบริบท (contextually reflective) เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของแต่ละโรงเรียนและลักษณะเฉพาะของผู้เรียน รวมถึงคำนึงถึงความแตกต่างเฉพาะบุคคลและระดับพัฒนาการด้านจิตใจและศีลธรรมของเยาวชน²⁴ ทั้งนี้ การนำผลการประเมินมาจัดทำโครงการพัฒนาเยาวชนคุณธรรมภายใต้การดำเนินงานตามรูปแบบการพัฒนาเยาวชนคุณธรรมฯ ที่ได้จากการวิจัยในครั้งนี้ ให้สอดคล้องกับบริบทและประเด็นคุณธรรมที่ต้องการพัฒนาในแต่ละช่วงเวลา จะช่วยให้กระบวนการพัฒนาเยาวชนคุณธรรมมีความต่อเนื่อง เหมาะสมกับยุคสมัย และเกิดผลลัพธ์เชิงจริยธรรมอย่างยั่งยืนในระยะยาว

7. สรุปผลการวิจัย

รูปแบบการพัฒนาเยาวชนคุณธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนปลายด้วยกระบวนการสร้างจริยธรรมแบบ Active Learning ที่สังเคราะห์ขึ้นนี้ มีความโดดเด่นในด้านความเป็นระบบและความยืดหยุ่นสูง สามารถประยุกต์ใช้ได้ทั้งในลักษณะกิจกรรมเสริมการเรียนรู้ การอบรมระยะสั้น หรือการบูรณาการในหลักสูตรปกติ โดยมีโครงสร้างกระบวนการ 4 ขั้นตอนที่สัมพันธ์ต่อเนื่องกัน ได้แก่ การจัดตั้งคณะทำงาน การจัดทำโครงการ การพัฒนาเยาวชนคุณธรรม และการประเมินผลโครงการ ซึ่งสะท้อนแนวคิดแบบองค์รวม (Holistic Approach) ที่บูรณาการความร่วมมือจากครู ผู้ปกครอง ชุมชน และสถานศึกษาอย่างสมดุล กระบวนการทั้งหมดมุ่งให้เยาวชนเกิดการเรียนรู้ผ่านการคิดวิเคราะห์เชิงจริยธรรม การฝึกปฏิบัติจริง และการสะท้อนคิดตนเอง ซึ่งช่วยหล่อหลอมให้เกิด “คุณธรรมจากภายใน” (Internalized Morality) มากกว่าการเรียนรู้เชิงท่องจำ อีกทั้งรูปแบบนี้ยังสามารถพัฒนาในลักษณะหน่วยการเรียนรู้แบบโมดูล (Modular Design) ที่ต่อยอดได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน พร้อมทั้งเอื้อต่อการประเมินผลในมิติพฤติกรรม จิตใจ และคุณค่าทางจริยธรรมอย่างเป็นองค์รวม อันนำไปสู่การสร้างกระบวนการพัฒนาเยาวชนคุณธรรมที่มีพลวัต ทนต่อยุคสมัย และคงคุณค่าทางศีลธรรมไว้อย่างมั่นคงในระยะยาว

²⁴ พระครูปลัดสวริศร์ สุทธิมน และคณะ, “รูปแบบการพัฒนาความฉลาดทางจริยธรรมของเยาวชนเพื่อลดปัญหาทางสังคมในจังหวัดนครราชสีมา,” *วารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม*, ปีที่ 8, ฉบับที่ 11 (พฤศจิกายน 2567): 90-91, <https://so06.tci-thaijo.org/index.php/JSC/article/download/277929/185679/1169861>.

8. ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยที่สะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพของรูปแบบการพัฒนาเยาวชนคุณธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนปลายด้วยกระบวนการสร้างจริยธรรมแบบ Active Learning ในการพัฒนาเยาวชนคุณธรรม งานวิจัยในอนาคตจึงควรเป็นงานวิจัยต่อยอด ที่มุ่งขยายองค์ความรู้ในประเด็นต่อไปนี้

การขยายผลการพัฒนาหลักสูตรคุณธรรมไปยังระดับอื่น ๆ เพื่อให้การพัฒนาคุณธรรมของเยาวชนเป็นไปอย่างต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพในระยะยาว ควรมีการขยายผลรูปแบบการพัฒนาเยาวชนคุณธรรมไปยังกลุ่มนักเรียนระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เป็นต้น โดยจำเป็นต้องพิจารณาถึงลักษณะเฉพาะของผู้เรียนในช่วงวัยที่แตกต่างกัน เพื่อพัฒนารูปแบบให้เหมาะสมมากที่สุด

การขยายผลการพัฒนาหลักสูตรคุณธรรมรูปแบบออนไลน์ เพื่อให้การพัฒนาคุณธรรมของเยาวชนมีความครอบคลุม เข้าถึงได้ง่ายในยุคปัจจุบัน โดยจำเป็นต้องพิจารณาถึงลักษณะเฉพาะของผู้เรียนและข้อจำกัดของการเรียนรู้ทางดิจิทัล เช่น ระดับสมาธิ การมีส่วนร่วม และแรงจูงใจในการทำกิจกรรม ผู้วิจัยควรออกแบบกิจกรรมให้กระชับ สนุก และใช้สื่อดิจิทัลที่หลากหลาย เพื่อดึงดูดความสนใจและกระตุ้นการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

9. องค์ความรู้ใหม่

งานวิจัยรูปแบบการพัฒนาเยาวชนคุณธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ด้วยกระบวนการสร้างจริยธรรมแบบ Active Learning ได้นำไปสู่การสังเคราะห์องค์ความรู้ใหม่ในเชิงบูรณาการ ที่ไม่ได้จำกัดอยู่แค่การออกแบบกระบวนการจัดการเรียนรู้ แต่ครอบคลุมไปถึงการเชื่อมโยงบริบทแวดล้อมภายนอกของผู้เรียนแบบองค์รวมอีกด้วย

งานวิจัยนี้ได้นำเสนอกรอบการพัฒนาเยาวชนคุณธรรมที่มีโครงสร้างเชิงกระบวนการ 4 ชั้น ได้แก่ (1) การจัดตั้งคณะทำงานแบบมีส่วนร่วม (2) การจัดทำโครงการพัฒนาคุณธรรม (3) การพัฒนาคุณธรรมแบบ Active Learning และ (4) การประเมินผลโครงการ ซึ่งทั้ง 4 กระบวนการไม่ได้มีเพียงการดำเนินการอย่างเป็นเส้นตรงเท่านั้น แต่ยังมีลักษณะเป็นวงจรป้อนกลับ ที่สามารถนำผลการประเมินไปใช้ในการปรับปรุงและพัฒนาโครงการในรอบถัดไปได้อย่างต่อเนื่อง องค์ความรู้นี้ช่วยให้การพัฒนาเยาวชนคุณธรรมมีความเป็นระบบ ยืดหยุ่น และสามารถปรับตัวตามบริบทที่เปลี่ยนแปลงได้

นอกจากนี้งานวิจัยนี้ได้แสดงให้เห็นว่า การพัฒนาเยาวชนคุณธรรมควรดำเนินการในลักษณะของ “ระบบนิเวศทางจริยธรรม” ที่ประกอบด้วยความสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียน ครอบครัว โรงเรียน ชุมชน และสังคม โดยมีคณะทำงานที่เป็นตัวกลางในการเชื่อมโยงและขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนา องค์ความรู้นี้สะท้อนให้เห็นว่าคุณธรรมไม่ได้เกิดขึ้นจากการเรียนรู้ในห้องเรียนเพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่เป็นผลของการหล่อหลอมจากปัจจัยรอบด้านที่มีสัมพันธ์เชื่อมโยงซึ่งกันและกัน

โดยสรุป องค์ความรู้ใหม่จากงานวิจัยนี้ คือ การเสนอรูปแบบการพัฒนาเยาวชนคุณธรรมเชิงระบบแบบองค์รวม ที่บูรณาการกระบวนการเรียนรู้เชิงรุกกับบริบททางสังคม และการพัฒนาภายในของผู้เรียนอย่างลุ่มลึก อันเป็นฐานสำคัญในการต่อยอดการวิจัยและการพัฒนาการศึกษา ด้านคุณธรรมในสังคมไทยต่อไป

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

1. คัมภีร์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. เล่มที่ 24. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

2. หนังสือ

กระทรวงศึกษาธิการ. แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560–2579. กรุงเทพฯ: บริษัท พรักหวานกราฟฟิค จำกัด, 2560.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต). พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยาย. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเอเชียอาคเนย์, 2562.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. แนวทางการนิเทศ เพื่อพัฒนาและส่งเสริมการจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) ตามนโยบายลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2562.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. แผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐาน (พ.ศ. 2566–2570) ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. 2565.

<http://www.secondarytak.go.th/wp-content/uploads/2022/12/แผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐาน-2566-2570-ของ-สพฐ.pdf>.

3. พจนานุกรม

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554. กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน, 2556.

4. วารสาร

ชนันภรณ์ ใจเสาร์ดี. “การใช้ Active Learning ในการพัฒนาด้านคุณธรรมจริยธรรมของเยาวชนในศตวรรษที่ 21.” วารสารมหาวิทยาลัยพายัพ, ปีที่ 34, ฉบับที่ 1, (มกราคม-มิถุนายน 2567): 165–180.

<https://so05.tci-thaijo.org/index.php/pyu/article/view/274005/182743>.

พระครูปลัดสวริตร สุทธิมน, สุปรีชา ชำนาญพุฒิพร และกันตภณ หนูทองแก้ว. “รูปแบบการพัฒนาความฉลาดทางจริยธรรมของเยาวชนเพื่อลดปัญหาทางสังคมในจังหวัดนครศรีธรรมราช.” วารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม, ปีที่ 8, ฉบับที่ 11, (พฤศจิกายน 2567): 86–97.

<https://so06.tci-thaijo.org/index.php/JSC/article/download/277929/185679/1169861>.

พระปลัดนิคม กตปญโญ, พระสุธีวีรบัณฑิต (ไขว้ ทสฺสนิโย) และพระปลัดระพิน พุทธิสารโ. “การพัฒนาเยาวชนต้นแบบด้านคุณธรรมจริยธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสุราษฎร์ธานี.” วารสารมหาจุฬาลงกูรปริทัศน์, ปีที่ 11, ฉบับที่ 3, (พฤษภาคม-มิถุนายน 2565): 294–307.

<https://so03.tci-thaijo.org/index.php/jssr/article/download/254390/173606/973981>.

วิไลพร สุจริตธรรมกุล และ พงษ์ศิริ ยอดสา. “การศึกษาวิเคราะห์ถอดรหัสความสุข 4 ด้านของพระพุทธรเจ้า.” วารสารเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา, ปีที่ 22, ฉบับที่ 2, (กรกฎาคม-ธันวาคม 2565): 73–99.

<https://so01.tci-thaijo.org/index.php/eascramJ/article/view/262215/172635>.

5. ข้อมูลจากเว็บไซต์

ไทยรัฐออนไลน์. “น่าห่วง ‘บูลลี่’ ใน ‘ไทย’ ติดอันดับ 2 โลก สังคมเปราะบาง คนได้กลับรุนแรง.” ไทยรัฐออนไลน์, 9 มกราคม 2563.

<https://www.thairath.co.th/news/society/1743698>.

ไทยรัฐออนไลน์. “ปัญหาผู้ล่า และเหยื่อ Bully ในโรงเรียนไทย กับการเฝ้าไม่ถูกที่ค้น.” ไทยรัฐออนไลน์, 8 มกราคม 2566.

<https://www.thairath.co.th/scoop/interview/2596663>.

แนวน้ำ. “สอศ.จับมือ กรมสุขภาพจิต สร้างเครือข่ายดูแลจิตใจ สร้างเด็กอาชีวะสุขภาพจิตดี มีความสุข.” แนวน้ำ, 9 กุมภาพันธ์ 2566.

<https://www.nawna.com/local/710104>.

ตรีนุช ไพชยนต์วิจิตร และ สรลขนา ธิติสุวรรณ. “ผลกระทบการแพร่ระบาดของโควิด-19 ต่อการศึกษา.” คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, เมษายน 2565.

<http://www.eco.ru.ac.th/images/document/article/TreeNut/publish02-02.pdf>.

ศูนย์เฝ้าระวังป้องกันการฆ่าตัวตาย. “รายงานอัตราการฆ่าตัวตายตามทะเบียนบ้าน ปี พ.ศ. 2565.” สืบค้นเมื่อ 25 เมษายน 2567.

https://suicide.dmh.go.th/report/suicide/stat_prov.asp?ndead=2.

ภาษาต่างประเทศ

1. หนังสือ

Best, John W. *Research in Education*. 4th ed. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall, 1981.

Lickona, Thomas. *Educating for Character: How Our Schools Can Teach Respect and Responsibility*. New York: Bantam Books, 1991.

Miller, John P. *International Handbook of Holistic Education*. Edited by John P. Miller, Kelli Nigh, Marni Binder, Bruce Novak, and Sam Crowell. New York: Routledge, 2019.

Reimers, Fernando M., and Andreas Schleicher. *Schooling Disrupted, Schooling Rethought: How the COVID-19 Pandemic is Changing Education*. Paris: OECD Publishing, 2020.

2. วารสาร

Bipoupout, and Muluh Rinkline Lum. “Evaluation of Learning in Moral Education and Pupils’ Behavior.” *World Journal of Research and Review*, 6, no. 2, (February 2018): 39–44.

Likert, Rensis. “A Technique for the Measurement of Attitudes.” ed. R.S. Woodworth. *Archives of Psychology*, 140, (June 1932): 5-55.